

Н.Я. Стеблій

РОЛЬ ЭКОФАКТОВ В СИСТЕМЕ РАЗВИТИЯ КУЛЬТУРЫ КАРПАТСКИХ КУРГАНОВ

В статье определена роль природных особенностей территории, в пределах которой распространены памятники культуры карпатских курганов. Результаты картографирования поселений свидетельствуют об их неравномерном распространении, доказывая тем самым разную плотность заселения в тех или иных экологических нишах. Для определения роли природной среды в пространственной структуре памятников культуры карпатских курганов все поселения проанализированы согласно типу топографического расположения, площади культурного слоя, расстоянию между соседними памятниками, гидросети, показателю территориальной концентрации населения.

N.Ya. Steblij

THE ROLE OF NATURAL CONDITIONS IN THE DISTRIBUTION OF ARCHAEOLOGICAL SITES OF CARPATHIAN BARROWS CULTURE

The article defines the role which natural conditions played in the distribution of archaeological sites of Carpathian Barrows culture in the first quarter of 1st millennium AD. The cartographical review of these sites reveals their unsystematic distribution. That demonstrates substantial differences on population density in corresponding ecologic zones. In order to establish the exact forms of nature's influence on the distribution of archaeological sites of Carpathian Barrows culture the last ones were analyzed on several levels. Namely, topography settings on all settlements were reconstructed, as well as spreading of cultural layer, distance between neighbouring sites, hydro system, and concentration of population, etc.

Б.В. Магомедов

МОНЕТИ ЯК ДЖЕРЕЛО ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ ПЛЕМЕН ЧЕРНЯХІВСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

У статті розглянуто монетні знахідки, що доповнюють історичні відомості про події готських війн середини III ст.; місця служби воїнів-федератів у IV ст.; культурну належність групи пам'яток верхнього Дністра (тип Черепин); постантичний (черняхівський) період м. Ольвія.

Дотепер у дослідженнях черняхівської культури нумізматичний матеріал використовувався досить обмежено, переважно для аналізу її економіки. Спроби зіставити результати нумізматичних, археологічних та історичних досліджень робилися рідко. У другій половині XX ст. було проведено велику роботу з обліку й систематизації знахідок римських монет у Південно-Східній Європі (Брайчевський 1959; Кропоткин 1961; 1966; Нудельман 1976; Butnariu 1987; 1988; 1991). Наше дослідження ґрунтується на цих працях із залученням деяких нових матеріалів (Столярик 1984; Гудкова, Столярик 1985; Магомедов, Левада 1997; Kolendo 1998, s. 151; Антонов 2002; Готун, Лисенко, Петраускас, Шишкін 2002, с. 104; Бейдин, Григорьянц 2003; Гейко, Шалобудов 2003; Бейдин, Григорьянц, Любичев 2006).

© Б.В. МАГОМЕДОВ, 2006

На території Українського Барбарікуму за приблизними підрахунками відомо близько 1200 місцезнаходжень римських монет (скарби й окремі знахідки), або близько 30 тис. екземплярів. Основна маса монет — це денарії із повноцінного срібла, що випускалися в I—II ст. до кінця правління Септимія Севера (211 р.). Разом із денаріями іноді знаходять срібні драхми й тетрадрахми того самого часу (о. Фасос, м. Аміс). Практично всі денарії, зафіксовані в контексті археологічних пам'яток, пов'язані з матеріалами культур пізньоримського часу, переважно черняхівською¹. Деякі скарби ранньо-

¹ Дотепер знахідки монет було зафіксовано на 115 черняхівських пам'ятках України та Молдови (Пивоваров 1998, с. 26; 1999, с. 19). До них слід додати 12 нових пунктів зі Східної України, зокрема поселення Войтенки, звідки походить 56 окремих знахідок монет (Бейдин, Григорьянц, Любичев, 2006, с. 113).

римських денаріїв було вкладено в посудини другої половини III—IV ст. або містили речі того самого часу (фібули, пряжки, намиста). Ці монети явно потрапляли в Барбарікум зі значним запізненням (детальніше див.: Магомедов, Кароєва 1988, с. 84—85; Магомедов 2001, с. 110—111). 2—3 % монетних знахідок належить до часів правління імператорів III—IV ст. За винятком рідкісних знахідок золотих і срібних монет, це, зазвичай, біллонові антонініани й денарії або бронзові монети.

Римські монети надходили до варварів, зокрема й на територію черняхівської культури, різними шляхами. **Великі виплати вождям** від римської адміністрації (субсидії, викуп за полонених, оплата найманих військових загонів тощо) здійснювалися денаріями старих випусків із повноцінного срібла, які навряд чи могли надходити з іншого джерела (крім держави), адже на римській території вони вже вийшли з обігу. Іншими шляхами до черняхівського населення потрапляли сучасні йому монети. **Воїни-найманці** під час служби в римських провінціях одержували певні суми на руки. Гроші різних номіналів надходили до варварів під час війн у вигляді **військової здобичі**. **Торгівля** навряд чи була джерелом великих монетних надходжень, тому що це була, як правило, обмінна торгівля (прямий обмін товару на товар).

Масове поширення денарія на території черняхівської культури не дає змоги повністю заперечувати його грошову функцію. Більш важливими були його функції нагромадження та джерела ювелірного срібла. Деякі монети слугували прикрасами або амулетами; вони мали отвір, рідше напаяне вушко. Зі знайдених у межах України 23 датованих екземплярів 9 належить до пізньоримського часу, тобто синхронні черняхівській культурі. Для багатьох воїнів подібні амулети були пов'язані з пам'ятними подіями: участю у військових походах або службою на римській території.

Монети пізньоримського часу (2—3 % знахідок) становлять більш цінне історичне джерело, ніж денарії I—II ст. Особливо цікаві результати дає аналіз хронологічного й географічного розподілу монет, карбованих у провінційних містах і на різних монетних дворах Імперії.

Близько 90 монетних знахідок (разом зі скарбами) з черняхівської території у межах України і Молдови припадає на період скіфських (готських) війн середини III ст. (238—270 рр.). Походи варварів на першому етапі готських війн (238—253 рр.) були спрямовані на нижньодунайські й балканські провінції Риму. Давні автори описують тривалу облогу Маркіанополя в 248 р. королем Остроготою, взяття Філіппополя й спустошення Фракії у 250 р. королем

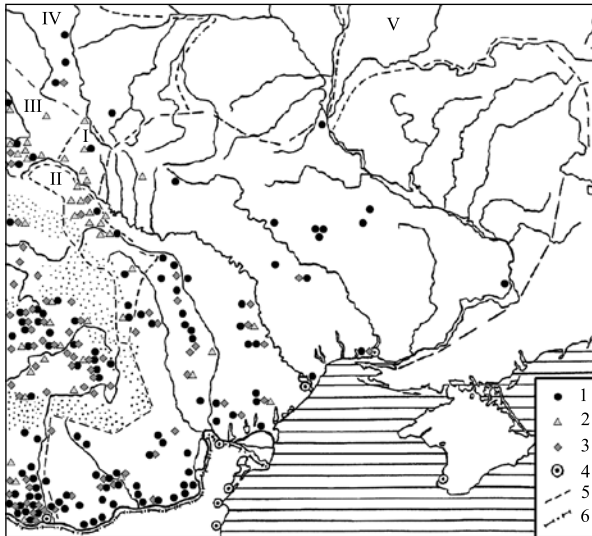
Кнівою (Йордан 92; Ременников 1954, с. 46—70). Вімінакій було настільки розорено, що до 256 р. у ньому припинили карбування власної монети (Моммзен 1949, с. 208). Із цими подіями можна пов'язати 16 знахідок провінційних монет і медальйон міст Маркіанополь, Вімінакій, Адрі-анополь, Філіппополь, Анхіал, Аполлонія, Дір-рахій². Слід звернути увагу на те, що вони карбовані не пізніше 253 р., більшість — за Гордіана III, Філіпа Араба, Деція й Требоніана Галла (238—253 р.), деякі — перед війною.

На другому етапі війн (256—270 рр.) варвари спрямували свої зусилля на провінції Малої Азії. Цьому передувало захоплення Танаїса й Боспорського царства в Криму з їх морськими портами. Із цією кампанією пов'язують знахідки боспорських монет на черняхівських поселеннях східного регіону (Бейдин, Григорьянц 2003). За допомогою захопленого флоту почалися походи до берегів Малої Азії. Розграбування провінції Віфінія згадується в джерелах під 258 р., а також 264 р. разом із Галатією і Каппадокією (Ременников 1954, с. 97, 108). Мабуть, тоді ж в ареал черняхівської культури потрапили монети із цих провінцій: м. Тія (Tium) часів Гордіана III і драхма м. Кесарія. Монета м. Ефес, карбована за Галлієна, а можливо, і згадані вище монети м. Анхіал могли потрапити до готських воїнів у 263 р., коли вони зруйнували Трою, Мілет, Халкедон, а в Ефесі спалили «найславетніший храм Діани». На зворотному шляху готи грабували узбережжя Фракії, де біля м. Анхіал затрималися на «багато днів, захоплені лазнями на гарячих водах», які є «найбільш діючими для здоров'я страждених» (Йордан 107, 109).

Три знахідки монет Александрії Єгипетської належать до правління Галлієна (253—268 рр.) і Клавдія II Готського (268—270 рр.), і їх можна пов'язати з останнім походом скіфських війн. У 269—270 рр. одночасно із діями на суходолі тривала морська війна. Загони «скіфських» кораблів здійснювали рейди Егейським морем, напали на острови Родос, Крит, Кіпр, південний берег Малої Азії. Тут могли бути захоплені й монети александрійського карбування. До цих само подій слід віднести бронзові монети міст Кремна й Антіохія провінції Пісідія у Малій Азії (44 монети 244—268 рр. знайдено в одному скарбі в Києві) (Гейко, Шалобудов 2003; Брайчевський 1956).

Після готських війн протягом певного часу в Східну Європу римська монета практично не надходила, але з часів Діоклетіана (284—305 рр.) її приплив знову зростає, досягає максимуму при Константині I, триває під час правління його

² М.Ю. Брайчевський також зіставляв монетні знахідки з подіями готських війн, але пов'язував їх із діяльністю слов'ян (Брайчевський 1959, с. 54).

Знахідки римських монет із позначенням монетних дворів (1—3) на території черняхівської культури і сусідніх територіях. Період від Діоклетіана (284—305) до Граціана (367—383): 1 — монети східних провінцій; 2 — монети західних провінцій; 3 — монети Іллірика (Сісція, Сірмій); 4 — міста; 5 — межі черняхівської культури й інших культурних груп у середині IV ст.; 6 — кордон Римської імперії; I — пам'ятки типу Черепин; культура: II — карпатських курганів, III — пшеворська, IV — вельбарська, V — київська

наступників і зменшується в гунський час (після 375 р.). Частина цих монет має позначення місця карбування. На території черняхівської культури нам відомо близько 140 місцезнаходжень монет із назвою монетного двору. Ці знахідки розподілено нерівномірно, місця їх концентрації почасти можна пояснити прикордонною торгівлею варварів із Римом (для району нижнього Дунаю (рисунк). Проте таке пояснення важко застосувати до регіонів північніше й східніше Карпат, розташованих далеко від лимесу (римського кордону), і де імпортованих речей римського походження мало. У той самий час монети, що нас цікавлять, рідко трапляються в приморських зонах черняхівської культури (до нижнього Дніпра на сході), хоча торгівля набула тут значного розвитку (імпорту становить понад 50 % знахідок кераміки на поселеннях). Важливо також зазначити, що близько 85 % знахідок цих монет з території України є бронзовими номіналами, які не мали реальної цінності серед варварів (у Румунії й Молдові цей відсоток нижчий). Ми вважаємо, що поширення монет IV ст. у Східній Європі здебільшого пов'язане не з торгівлею, а зі службою місцевих воїнів на території Імперії.

Ще під час готських війн, особливо після них, римляни залучали на службу варварів. Після війни 332 р. Константин I уклав із вождями готів постійний договір (foedus), за яким вони як федерати мали поставляти в римську

армію своїх воїнів за щорічну винагороду. Ці виплати склалися, можливо, частково з продовольства (готи нижнього Дунаю отримували до війни 367—369 рр. щорічні субсидії зерном (Велков 1955, с. 253)), частково зі срібла — повноцінних денаріїв старих випусків, що насамперед потрапляли до рук племінної аристократії. Утім і рядові воїни під час повернення на батьківщину мали певну кількість грошей, що були в обігу в місцях їхньої служби.

Більшість таких монет знайдено на захід від Дністра. Можливо, це пов'язано з тим, що ця ріка розділяла володіння двох готських об'єднань — везіготів й остроготів. Природно припустити, що основний контингент воїнів-федератів набирался в близьких до лимесу землях везіготів. Їхній тісний зв'язок із Римом яскраво виявився пізніше, коли вони зберегли союз із Імперією, а східні готи стали союзниками гунів.

У більшості регіонів черняхівської культури серед знахідок повністю переважають монетні двори східних провінцій (73 %). Насамперед це монети Константинополя й найближчих до нього міст на берегах Пропонтиди (Кізік, Нікомедія, Гераклея Фракійська) — 62 місцезнаходження. Є також монети Фессалоніків у Македонії (16) і обох монетних дворів Близького Сходу: Антіохії та Александрії (14 й 4 місцезнаходжень). Окрему групу монет карбовано в містах Сісція й Сірмій в Іллірику на середньому Дунаї (28 місцезнаходжень — 21 %). І лише 8 знахідок (6 %) походить із більш західних провінцій: міст Трир (Augusta Treverum), Арелат, Лугдунум, Лондон, Аквілея. Отже, основним місцем служби готських федератів були гарнізони Константинополя і його округи, їхня присутність на Близькому Сході пов'язана з участю у війнах із Персією. Обидва факти відомі з писемних джерел, зокрема є свідчення про залучення готських загонів до персидських кампаній при Гордіані III (після 242 р.), Авреліані (275 р.), Максиміані (298 р.), Юліані (362—363 рр.) (Магомедов 2001, с. 140; Лавров 2003, с. 337). Готські загоны могли бути розквартировані також у Македонії та Іллірику. Монети східних провінцій та Іллірика трапляються також й у південному регіоні вельбарської культури. Можливо, воїни зі спорідненого племені (гепіди) служили в готських загонах федератів (про племінну належність населення вельбарської культури див.: Магомедов 2001а).

Зовсім іншою є картина в регіоні верхнього Дністра на північно-західній околиці черняхівського ареалу. Тут переважають монети із західних провінцій — Галлії та Північної Італії: міст Трир (3 місцезнаходження), Лугдунум, Арелат, Аквілея. Лише одна монета карбована в

Кізіку поблизу Константинополя. Практично такий самий розподіл монетних дворів спостерігається й на сусідніх іншокультурних територіях. У східному регіоні пшеворської культури (верхів'я Сану й Дністра (див.: Пелешин 1999)) переважають монети із західних провінцій (6 місцезнаходжень, у т. ч. 4 — із Триру), 2 знахідки — зі східних провінцій, 2 — з Іллірику. Це відповідає складу знахідок на пшеворській території у Малій Польщі, де близько половини з 52 місцезнаходжень припадає на західні провінції (Kunisz 1985), а також у Закарпатті на верхній Тисі. В ареалі культури карпатських курганів (Івано-Франківська обл. і Північно-Східна Румунія) також переважають монети із західних провінцій (14 місцезнаходжень, у тому числі 8 — у Триру), 5 знахідок — зі східних провінцій, 2 — з Іллірику.

Таким чином, територію Барбарікуму Південно-Східної Європи була розділена наприкінці III—IV ст. на дві нумізматичні провінції: «черняхівську» й «пшеворську». Перша, крім черняхівського ареалу, охоплює південну частину території вельбарської культури, друга поєднується з основним ареалом пшеворських пам'яток у Польщі, а також включає територію культури карпатських курганів і регіону верхнього Дністра. З територіями цих культур межують області сучасної Румунії — Трансільванія й Олтенія, що до 271 р. входили до провінції Дакія, але фактично залишалися під контролем римської адміністрації до гунського часу. Монетний обіг тут мало відрізнявся від сусідніх провінцій. Серед численних знахідок переважає карбування Іллірику й східних провінцій. Західні монетні двори становлять близько 15 %, більшість монет карбовано в Римі, що не простежується в розглянутих варварських областях.

Що спричинило появу такої чіткої межі між «черняхівською» та «пшеворською» нумізматичними провінціями? На думку більшості дослідників, домінуючими політичними силами в пшеворській культурі були вандалі, у черняхівській — готи, у регіоні верхнього Дністра переважало ранньослов'янське населення — венеди. В основі культури пам'яток верхнього Дністра є помітний пшеворський компонент (через зубрицьку культуру, що їм передувала) (Козак 2000, с. 143—145). Мабуть, традиційні зв'язки венединів із «пшеворцями»-вандалами зберігалися й у IV ст., коли вандалі згідно з договором із Константином I служили в допоміжних військах Імперії³. Очевидно, цей договір поширювався й на плем'я венединів. Монети вказують на головні місця їх служби: Галлія, Аквілея, Іллірія. Там само служили й носії культури карпатських курганів.

Межі нумізматичних провінцій, як правило, збігаються із кордонами археологічних культур і, ймовірно, із межами політичних й економічних структур відповідного часу. Це ставить під сумнів тісний зв'язок регіону верхнього Дністра із черняхівською культурою. Старожитності регіону (пам'ятки типу Черепин) виділяються на тлі цієї культури за низкою інших важливих ознак (поховальним обрядом, домобудівництвом, ліпною керамікою) (Баран 1981), а подібність простежується переважно через масові, загальні для Центральної і Південно-Східної Європи типи гончарного посуду й інших ремісничих виробів. Існує думка, що серед такого посуду переважають типи, більш притаманні пшеворській культурі, ніж черняхівській (Левада, Дудек 1999; Магомедов 2001, с. 61). Можливо, верхньодністровські старожитності типу Черепин варто розглядати як самостійну «пізньозубрицьку» культурну групу, близьку до східного варіанта пшеворської культури.

Нумізматичні матеріали дають змогу також уточнити відомості про пізній період історії Ольвії. Статистика римських монет має тут деякі особливості, що важко піддаються поясненню. Серед знайдених в Ольвії іноземних (римських і провінційних) монет I—II ст., на відміну від інших античних міст, більшість становлять денарії — 53,5 % із 86 знахідок (80 % з-поміж власне римських монет). Однак в Істрії (Західне Причорномор'я) вони становлять лише 17,3 % (Карышковский 1988, с. 118). Монетних знахідок наступних століть в Ольвії значно менше.

Близько 235 р. в Ольвії припиняється карбування власних монет (у результаті руйнування міста готами). Проте тут трапляються нечисленні монети імператорів періоду готських війн, аж до Клавдія Готського (268—270 рр. — 1 екз.). Монети Авреліана й Проба (270—282 рр.) відсутні, що дослідники пов'язують із глибоким занепадом або повним запусінням міста (Карышковский 1965, с. 75; Крыжицкий, Русяева, Крапивина и др. 1999, с. 325; Зубар 2001). Наступним майже сторічним періодом — від Діоклетіана до Валента (284—378 рр.) — тут датуються лише 14 монет (Карышковский 1988, с. 129—130).

Іншу картину ми спостерігаємо в Істрії. У 248 р. готи зруйнували місто, після чого на весь час війни надходження монет майже цілком припиняється і поновлюється із її закінченням у 270 р.

³ Вандалі славилися своєю кіннотою, тому, певно, не випадковими є численні знахідки шпор на пам'ятках верхнього Дністра — 7 екз. (Магомедов, Левада 1996, № 11, 59, 88). Ще до згаданої угоди Авреліан (270—275 рр.) взяв на службу й направив до Північної Італії 2-тисячну вандальську кінноту (Лавров 2003, с. 341).

Зазначені монети Клавдія Готського (7 екз.), Авреліана й Проба (37 екз.) для періоду від Діоклетіана до Валента враховано 150 монет (Карышковский 1988, с. 129—130). Отже, хронологічний розподіл знахідок точно відбиває історію міста.

Особливості ольвійської колекції ілюструють складнішу історію. В античний період міста, до 235 р., монетний обіг має структуру, подібну до інших античних міст Причорномор'я. Проте після готського завоювання, тобто в постантичний період, Ольвію було включено до політичної та економічної системи варварів (Магомедов, у друку). Розподіл монетних знахідок із середини III ст. відповідає тій ситуації, що склалася в черняхівській культурі. Сучасні подіям випуски монет пізньоримського часу надходили у невеликій кількості. При цьому знахідки періоду Авреліана—Проба в черняхівському ареалі (як і в Ольвії) є рідкістю. Одночасно на територію цієї культури масово надходять старі денарії I—II ст.⁴ Ча-

⁴ Можливо, до черняхівського періоду доречно віднести ольвійський скарб, що містив «декілька глечиків, наповнених срібними монетами імператорського часу» (Кропоткин 1961, с. 68, № 707). До вищенаведеної статистики ця знахідка, звичайно, не потрапила.

стина з них потрапляє до культурного шару Ольвії, що, на нашу думку, створює хибну картину грошового обігу міста ранньоримського часу.

Висновки. Нумізматичні матеріали в Східноєвропейському Барбарікумі вивчено недостатньо, але навіть обробка опублікованих каталогів дає змогу уточнити деякі питання історії черняхівської культури.

1. Монети провінційних випусків підтверджують й уточнюють відомості писемних джерел про напрямки військових походів варварів під час готських (скіфських) війн 238—270 рр.

2. Картографування монет IV ст. різних монетних дворів дало змогу визначити межу між двома нумізматичними провінціями — «черняхівською» і «пшеворською». Це дає додаткові відомості для локалізації місць служби воїнів-федератів із готського й вандальського союзів племен, а також порушує питання про культурну належність групи пам'яток верхнього Дністра (типу Черепин).

3. Ольвійську колекцію римських монет варто розділити на античний і черняхівський (або постантичний) періоди, причому останній містить денарії старих випусків I—II ст.

Антонов А.Л. Фибулы поселения Портмашево // АБУ 2000—2001 рр. — К., 2002. — С. 8—9.

Баран В.Д. Черняхівська культура (за матеріалами Верхнього Дністра та Західного Бугу). — К., 1981.

Бейдин Г.В., Григорьянц М.Н. Находки боспорских монет на памятниках черняховской культуры Харьковской области // АЛЛУ. — 2/2002, 1/2003. — С. 190—193.

Бейдин Г.В., Григорьянц М.Н., Любичев М.В. Находки монет римского времени на территории Харьковской области // Древности римского времени на Слобожанщине. — Харьков, 2006. — С. 110—143.

Брайчевский М.Ю. К вопросу о происхождении Оболонского клада // КСИИМК. — 1956. — Вып. 66. — С. 59—64.

Брайчевский М.Ю. Римська монета на території України. — К., 1959.

Велков В. Сведения на Темистий за Тракия // Българска Академия на науките. Известия на археологическия институт. — 1955. — Кн. 19. — С. 246—260.

Гейко А.В., Шалобудов В.М. Знахідка римського сестерція у Нижньому Поворсклі // АЛЛУ. — 2/2002 і 1/2003. — С. 193.

Готун І.А., Лисенко С.Д., Петраускас О.В., Шишкін Р.Г. Археологічна карта Київщини. Фастівський район. — К., 2002.

Гудкова А.В., Столярик Е.С. Комплекс позднеантичных памятников у с. Холмское Одесской области // Памятники древней истории Северо-Западного Причерноморья. — К., 1985. — С. 78—85.

Зубарь В.М. О заключительном этапе истории Ольвии (третья четверть III — первая половина IV в. // ВДИ. — 2001. — № 1. — С. 132—138.

Иордан. О происхождении и деяниях гетов / Вступительная статья, перевод, комментарий Е.Ч. Скржинской. Изд. 2-е. — СПб., 1997.

Карышковский П.О. Находки монет Римской империи в Ольвии // Нумизматика и сфрагистика. — 1965. — Вып. 2. — С. 50—75.

Карышковский П.О. Монеты Ольвии. Очерк денежного обращения Северо-Западного Причерноморья в античную эпоху. — К., 1988.

Козак Д.Н. Етнічні процеси в Україні наприкінці I тис. до н. е. — I тис. н. е. // Етнічна історія давньої України. — К., 2000. — С. 118—194.

Кропоткин В.В. Клады римских монет на территории СССР // САИ. — 1961. — Вып. Г4-4.

Кропоткин В.В. Новые находки римских монет на территории СССР (Дополнение к САИ, вып. Г4-4) // Нумизматика и эпиграфика. — 1966. — Т. 6. — С. 74—102.

Крыжицкий С.Д., Русаева А.С., Крапивина В.В., Лейпунская Н.А., Скржинская М.В., Анохин В.А. Ольвия. Античное государство в Северном Причерноморье. — К., 1999.

- Лавров В.В.* Готские войны III в. н. э.: римское культурное влияние на восточногерманские племена Северного Причерноморья // Проблемы античной истории: Сб. науч. статей к 70-летию со дня рождения проф. Э.Д. Фролова. — СПб., 2003. — С. 332—352.
- Левада М., Дудек А.* Пшеворское влияние на керамический комплекс черняховской культуры (по материалам Южной Польши, верхнего Днестра и Западного Буга) // *Kultura przeworska*. — Lublin, 1997. — Т. 4. — С. 147—158.
- Магомедов Б.* Черняховская культура. Проблема этноса. — Lublin, 2001.
- Магомедов Б.В.* Гепіди. Історичні відомості та археологічні реалії // *Археологія*. — 2001а. — № 2. — С. 70—76.
- Магомедов Б.В.* Взаимоотношения Ольвии и варваров в позднеантичный период. Очередные задачи исследований (в печати).
- Магомедов Б.В., Каросва Л.Р.* Скарб денаріїв біля с. Глинськ // *Археологія*. — 1988. — № 62. — С. 82—86.
- Магомедов Б.В., Левада М.Е.* Оружие черняховской культуры // *МАИЭТ*. — 1996. — Вып. 5. — С. 304—323.
- Магомедов Б.В., Левада М.С.* Черняхівський могильник Петриківці-1 // *АДУ* 1993 року. — К., 1997. — С. 80—81.
- Моммзен Т.* История Рима. Провинции от Цезаря до Диоклетиана. — М., 1949. — Т. 5.
- Нудельман А.А.* Топография кладов и находок единичных монет // *Археологическая карта Молдавской ССР*. — Кишинев, 1976. — Вып. 8.
- Ременников А.М.* Борьба племен Северного Причерноморья с Римом в III в. — М., 1954.
- Пелецишин М.А.* Поселення III—IV ст. у Розточчі // *Етнокультурні процеси в Південно-Східній Європі в I тисячолітті н. е.* — К., 1999. — С. 204—216.
- Пивоваров С.* Матеріали нумізматики про зв'язки племен черняхівської культури з Римською імперією (історіографічний аспект) // *Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнології: Зб. наук. праць*. — Чернівці, 1998. — Т. 1. — С. 16—30.
- Пивоваров С.* Римські монети в старожитностях черняхівської культури // *Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнології: Зб. наук. праць*. — Чернівці, 1999. — Т. 2. — С. 15—35.
- Столярик Е.С.* Новые находки монет первой половины I тыс. н. э. в западных районах Одесской области // *Гудкова А.В., Фокеев М.М.* Земледельцы и кочевники в низовьях Дуная I—IV вв. н. э. — К., 1984. — С. 105—107.
- Butnariu V.* Monedele romane postareliene on teritoriile carpato-dunreano-pontice (anii 275—491). I. Perioada 275—324 // *Arheologia Moldovei*. — 1987. — 11. — P. 113—140; II. Perioada 324—383 // *Arheologia Moldovei*. — 1988. — 12. — P. 131—196; III. Perioada 383—491 // *Arheologia Moldovei*. — 1991. — 14. — P. 67—107.
- Kolendo J.* Studia z dziejów numizmatyki. Zbiory w Krzemieńcu (Aneks: Moneta Galliena bita w Efezie znaleziona w Szymkowcach na Wołyniu) // *Świat antyczny i barbarzyńcy. Teksty, zabytki, refleksja nad przeszłością*. — Warszawa, 1998. — Т. 2. — S. 143—158.
- Kunisz A.* Znaleziiska monet rzymskich z Malopolski. — Wroclaw e.a., 1985.

Одержано 11.06.2005

Б.В. Магомедов

МОНЕТЫ КАК ИСТОЧНИК ИЗУЧЕНИЯ ИСТОРИИ ПЛЕМЕН ЧЕРНЯХОВСКОЙ КУЛЬТУРЫ

На территории черняховской культуры массовыми монетными находками являются денарии I—II вв., которые поступали в Восточную Европу с запазданием. Монеты III—IV вв., современные этой культуре, дают больше исторической информации. Нумизматика дополняет сведения о событиях готских войн середины III в., местах службы воинов-федератов в IV в., культурной принадлежности группы памятников верхнего Днестра (тип Черепин), постантичном (черняховском) периоде г. Ольвия.

B.V. Magomedov

COINS AS A SOURCE OF STUDY OF THE CHERNYAKHIV'S TRIBES HISTORY

The bulk finds of coins on the territory of Chernyakhivska culture are represented by the denarii of 1st—2nd cc., that came to Barbaricum much later. The coins of the 3rd—4th cc. contemporary to this culture give more historical information. The numismatic materials provide additional data on the history of the Chernyakhivska culture: events of the Goths Wars in the middle of the 3rd century; the places of service of the federate soldiers in the 4th century; cultural attribution of a group of monuments of the Upper Dnister River (Cherepyn type); post-ancient (Chernyakhiv) period in the history of Olbia.